

GERLEV, LUNDFORLUND, SLOTSBJERGBY OG SLUDSTRUP KIRKER

Den frugtbare, kystnære egn omkring Slagelse er et gammelt kulturområde. Der er spor af en ret rig bebyggelse i både bronze- og jernalderen, og i vikingetiden blev området hjemstedet for en af Danmarks fire berømte 'trelleborge'. Efter kristendommens indførelse blev det gamle Slagelse herred opdelt i så mange sogne, at det i sig selv vidner om, at jorderne kunne brødføde en pæn befolkning.

Fire af områdets landsbykirker kan findes indenfor små syv kvadratkilometer lige syd for Slagelse; disse, der nu er samlet i ét pastorat, er kirkerne i *Gerlev*, *Lundforlund*, *Slotsbjergby* og *Sludstrup*. De er sandsynligvis alle opført i 1100-tallet, måske med den usædvanligt højtbeliggende *Slotsbjergby* som den ældste. Mens de tidligste dele af de tre andre kirker udelukkende er bygget af det materiale, der lå lige for på markerne: kampesten, er der i *Slotsbjergby* kirkes mure også brugt en smule kridtsten. Da dette er en ret blød stensort, er den let at forarbejde, og det er formentlig grunden til, at den af og til blev bragt langt uden for de områder, hvor den havde sin naturlige forekomst. Dette skete især i stenbyggeriets tidligste tid, og det er således ofte et vidnesbyrd om, at et murværk har en vis ælde, hvis det rummer en blød sten, især hvis denne ikke hører til der på egnen.

Slotsbjergby kirke spillede også hovedrollen i den ældst kendte omtale af firsognspastoratets kirker. I Sorø var der i 1140'erne blevet stiftet et benediktinerkloster. Men dette kloster havde aldrig rigtig fundet fodfæste, og da en af stifternes sønner, Absalon, efter 1157 blev biskop i Roskilde, lod han det genskabe, nu som et kloster for 1100-tallets mest moderne orden, cistercienserne. For at sikre, at stedet nu fik det tilstrækkelige økonomiske grundlag, skænkede han det efterfølgende store gaver. En af disse gaver var bispeembedets del af kirkeskatten i *Slotsbjergby*, der dengang blot hed Bjergby, med, som det hed, det tilliggende kapel i *Gerlev*. På dette tidspunkt var (*Slots-*)*Bjergby* kirke altså sognekirke, mens *Gerlev* kirke var en annekskirke uden eget sogn. Men Absalons donation kan ikke alene belyse de lokale sogneforhold. Den er også interessant set i en større sammenhæng. Når kirkerne på denne måde kunne handles, hang det sammen med, at det i forbindelse med, at Danmark i 1100-tallet blev opdelt i sogne, blev indført, at hver husstand skulle betale en tiendedel af sin indkomst som en slags kirkeskat. De samlede indtægter blev delt i tre, og så gik den ene del til biskoppen, dvs. til den overordnede administration, mens de to andre blev brugt til at sikre de lokale forhold, nemlig til at lønne sognepræsten og holde sognekirken ved lige. Men administrationen – og muligheden for at inkassere et eventuelt overskud af tienden – blev altså

fra første færd flyttet og i middelalderen ofte netop fra et bispeembede til et kloster eller fra kloster til kloster. Efter reformationen blev biskoppens del af tienden overført til kongen, som dermed blev den nye store 'kirkeejer'. Men i de følgende århundreder blev langt de fleste kirker, dvs. deres tiende, solgt til private, typisk de lokale herregårdsejere. Disse kom således til at eje en indtægt fra kirken og skulle til gengæld sørge for, at den var ordentligt holdt ved lige, udstyret og betjent.

I løbet af de næste århundreder kom (*Slots-*)*Bjergby* og efter alt at dømme også både *Gerlev* og *Sludstrup* kirker under Antvorskov Kloster. (*Slots-*)*Bjergby* tog i første omgang navn efter klosterets beboere og kom til at hedde Brødre-Bjergby. Men det blev ændret efter reformationen, da Antvorskov Kloster og alle dets kirker overgik til kongen. Selve klosteret blev nu bygget om til et slot, og navnet Brødre-Bjergby var pludselig ret uheldigt: I 1585 meldte Frederik II ud, at enhver, der hentydede til Antvorskov som et kloster, skulle bøde med en "færdig okse". Derfor blev det oprindelige Bjergby, derpå Brødre-Bjergby, til *Slotsbjergby*. I 1774 blev det kongelige antvorskovske len solgt til private, og i løbet af de næste årtier kom *Slotsbjergby* under Sorø akademi, mens *Gerlev* kom til at høre til godset Falkensten og *Sludstrup* til en af de fire gårde, der blev udskilt herfra - og som blev opkaldt efter Falkenstens ejers børn - nemlig Charlottendal. *Lundforlund*, der i middelalderen øjensynligt havde tilhørt Roskilde bispestol, hørte på et tidspunkt i nyere tid til Lundforlundgård, en gård, der i 1943 blev lagt ind under godset Croneshvile. I årene 1912-16 blev alle de fire kirker selvejende.

Bygninger

I 1100-tallets tredie fjerdedel blev gudstjenestehuset i *Gerlev* kaldt et kapel. Det kunne antyde, at der var tale om en mindre bygning. Men der ingen spor af, at nogen af de fire kirker har haft mindre forgængere. Den oprindelige, romanske del fra 1100-tallet er derimod i alle tilfælde gjort betydelig større ved om- og tilbygninger.

De fire kirker blev bygget efter tidens mest almindelige skema. De kom til at bestå af to bygningsblokke, en mindre: koret, mod øst, til præsteskrabet, og en større: skibet, mod vest, til menigheden. Disse to dele danner fortsat kernen i *Gerlev*, *Lundforlund* og *Sludstrup* kirker. I *Slotsbjergby* er det oprindelige kor i 1400-tallet erstattet af et kor i samme bredde og højde som skibet. Koret i *Gerlev* har lige østmur, mens det i *Lundforlund* og *Sludstrup* er afsluttet med et halvcylindrisk udbygning, en apsis. *Sludstrup* udmærker sig endvidere ved, at det oprindelige anlæg også har omfattet et nu forsvundet vesttårn. Dette har været ganske smalt og det kan ikke afgøres, hvordan det har været sat i forbindelse med den øvrige kirke. Men det er interessant, at det

overhovedet er der. De tidligste kirketårne kan nok have rummet klokker, men de synes i mindst lige så høj grad opført for at markere kirkens og i mange tilfælde ikke mindst dens bygherres tilstedeværelse. Bygherren kan have haft sin faste plads i kirken på et pulpitur i tårnet, idet der da ikke har været andre åbninger mellem tårn og skib end pulpiturvinduerne. Endvidere kan bygherren være blevet begravet midt i tårnrummet. Men da *Sludstrup* kirkes oprindelige tårn ikke er bevaret, er det eneste sikre kun, at der i kirkens historie må have været en mand af mere end almindelig betydning.

I kirkernes ældste tid havde de alle sammen to indgangsdøre. De var anbragt overfor hinanden på skibets langsider, mod henholdsvis nord og syd i den vestligste del. Disse døre ses stadig i *Gerlev*, mens de er tilmurede i *Lundforlund* og kun delvis bevarede i *Slotsbjergby* og *Sludstrup*. De oprindelige, små og højtsiddende vinduer mod henholdsvis syd og nord er på alle de fire kirker enten muret til eller opslugt af senere, større vinduer. *Lundforlund* har i apsidens østmur et helt unikt vindue. Hvor vinduer på dette sted normalt er almindeligt rundbuede, cirkel- eller eventuelt firpasformede er vinduet i *Lundforlund* som det eneste i Danmark ottepasformet.

I det meste af 1100-tallet blev kirkerne bygget af natursten. Store blokke blev kløvet til nogenlunde retkantede kvadre, men de fleste sjællandske kirker og også kirkerne i *Gerlev*, *Lundforlund*, *Slotsbjergby* og *Sludstrup* er bygget af mindre sten, der så blot er lagt i så regelmæssige skifter som muligt. Murene blev bygget som en slags kasser med en yder- og en indermur og derimellem et fyld af mørtel iblandet småsten og lignende. Med denne teknik kunne det forhåndenværende materiale udnyttes til den mindste stump, og resultatet var en uhyre solid konstruktion med en god varmeøkonomi.

Omkring det tidspunkt da de fire kirker stod færdige, var brugen af de naturlige stenforekomster som byggemateriale på vej ud til fordel for udnyttelsen af selve jordlagene. Ler findes de fleste steder i Danmark, og genoplivelsen af den romerske teglbrændingsteknik nedbragte transportomkostningerne betragteligt. Så kunne byggeriet indledes med, at der blev opført en teglovn på selve byggepladsen og så kunne der brændes byggesten i præcis den mængde, som der var brug for. Men selv om der på denne måde hurtigt og let kunne skaffes byggesten, var der ingen, der kunne drømme om at kassere de kampesten, der måtte blive tilovers, når der i forbindelse med udbygninger måtte brydes ældre murværk ned. Alt hvad der kunne genbruges, blev brugt igen, og så blev teglstenene i de nye mure strakt med natursten eller lagt skiftevis med disse. Dette kan af og til sløre en bygningsdels reelle alder. Også teglstenskirker blev i øvrigt opført med kasse-mure fyldt ud med småstensblandet mørtel.

Da teglsten både kunne formes som almindelige mursten og som forskellige typer formsten, lagde brugen af tegl op til et mere dekoreret murværk, der kunne opdeles med buer og blændinger og lignende. Vestgavlen på *Lundforlund* kirke, som senere er blevet gemt af det tilbyggede tårn, har en detaljerig dekoration, som røber, at naturstenskirkens bygherre har haft kendskab til det nye teglstensbyggeri, som fra omkring 1160 blev anvendt til opførelsen af de store klosterkirker i Sorø og Ringsted, og at han efter bedste evne har efterlignet dets virkemidler.

Teglstenene var særlig velegnede til de murede hvælvinger, der i middelalderens sidste århundreder ofte erstattede kirkernes oprindelige, flade trælofter. Hvælvingerne gav en større brandsikkerhed og havde sandsynligvis også en symbolsk betydning som billeder på himmelhvælvet. De er typisk bygget i én teglstens tykkelse. Både *Gerlev*, *Lundforlund*, *Slotsbjergby* og *Sludstrup* kirker er overhvævede, og for alle fire kirker gælder, at hvælvslagningen fandt sted i begyndelsen af 1400-tallet, og at dette var den første store ændring af de da over tohundrede år gamle bygninger. I alle fire kirker blev hvælvslagningen også indledningen til en ivrig byggeaktivitet. Der var overalt i Danmark en klar tendens til at kirkernes udbygning blev mere og mere hektisk efterhånden som tiden gik imod reformationen.

I *Gerlev* blev der i middelalderens sidste hundrede år opført først et våbenhus mod nord, så et våbenhus mod syd, så et sakristi og så et endelig et tårn. I *Lundforlund* består 14-1500'ernes tilbygninger af sakristi, nordkapel, vesttårn og våbenhus, i *Slotsbjergby* af sakristi, våbenhus og tårn – foruden det allerede nævnte, nye kor. Våbenhuset er i dette tilfælde så ualmindelig stort, at det må være bygget med henblik på, at også loftsrummet skulle kunne bruges. Våbenhusene ved de danske kirker har selvfølgelig fungeret som vindfang, men har også været anvendt til opbevaring og som møderum for forskellige forsamlinger, f.eks. de såkaldte gilder, hvor en kreds af landsbyboere mødtes i et socialt og religiøst fællesskab. Det store loftsrum over *Slotsbjergby* kirkes våbenhus synes snarest at have egnet sig til oplagring, måske af det såkaldte tiendekorn. Den tiendedel af deres indtægter, som sogneboerne betalte i kirkeskat, blev nemlig leveret i naturalier, typisk korn, og derfor måtte hver eneste kirke have en opbevaringsmulighed. I kirker uden hvælvinger var der et godt, stort rum over skibet. Men når en tidligere fladloftet kirke blev overhvævet, måtte der findes et alternativt lagerrum. Så blev der bygget en kirkelade eller, som det måske er sket i *Slotsbjergby*, en tilbygning med et stort loftsrum. I *Sludstrup*, hvor der i senmiddelalderen blev opført et nyt tårn i stedet for det oprindelige, blev et nybygget våbenhus brugt til gennemgang til et nu forsvundet pulpitur i vest. Dette har formentlig været af træ og har måske erstattet det oprindelige herskabspulpitur i tårnet. *Sludstrup* kirke er endvidere udvidet med

et sakristi, som stadig har det afløbshul, hvorigennem præsterne i middelalderen slog det vand, som de havde brugt til deres liturgiske håndvask. Et hul af denne type kaldes efter det latinske ord for fisk for en piscina. Endelig har *Sludstrup* kirke på et tidspunkt efter reformationen, men sandsynligvis stadig i 1500-tallet, fået tilføjet et nordkapel.

Kalkmalerier

Alle de fire kirker er blevet udsmykkede med kalkmalerier. Men det er meget forskelligt, hvad der er bevaret. I *Gerlev* er der billeder fra to forskellige perioder, nemlig før og efter hvælvslagningen. *Slotsbjergby* har en lille rest af en dekoration, mens *Sludstrup* har en række billeder udført efter 1400-tallets hvælvslagning. I *Lundforlund* er der intet tilbage.

I *Gerlev* kirke blev der i 1993 fundet to senromanske billeder fra 1200-tallets sidste halvdel på væggene i skibets første fag. Disse, der blev restaureret i 2000, forestiller henholdsvis en scene fra Jesu lidelseshistorie, nemlig Piskningen, og Kristus som Verdens Hersker. De udgør efter alt at dømme den sidste del af en udsmykning, der måske har dækket alle væggene og som er udført før kirken fik hvælvninger. Straks efter at disse var bygget ind, fik kirken på ny besøg af en maler, der dækkede alle de nye flader med billeder i en enkel, men meget karakteristisk og forbavsende dekorativ stil med en righoldig brug af bugtede ranker, bløde blade og ballonagtige formationer. Danmark er med i det forreste felt, når det drejer sig om middelalderlige kalkmalerier. Ikke mange andre områder kan byde på samme rigdom af udsmykninger som den, der er bevaret i de danske kirker. Men stort set alle disse udsmykninger er anonyme. De kan sammenstilles efter deres stil og danne grupper, der hver især meget vel kunne være udført af det samme værksted. For at skelne disse grupper fra hinanden kan de karakteriseres efter det område, hvori de findes, efter et særlig iøjnefaldende træk i deres stil eller lignende. Der tales således om et "Isefjordsværksted"; et "Liljemesterens værksted" osv. Men i *Gerlev* er der helt exceptionelt mulighed for at benævne mesteren for kalkmalerierne ved hans eget navn. I en stor signatur anbragt lige under topdekorationen i hvælvkappen nærmest koret, har han nemlig meddelt, at "Martinus Malere bene fecit": Morten Maler gjorde dette godt!

Morten Maler har signeret udsmykninger i flere andre kirker og har i Gimlinge kirke syv kilometer sydøst for *Gerlev* endog oplyst, at hans arbejde her blev fuldført i påsken 1409. Ud fra hans karakteristiske stil kan endnu et par udsmykninger lægges til hans værk, og det kan således konstateres, at han har arbejdet over det meste af Sjælland, blandt andet i S. Peders kirke i

købstaden Næstved. Han var altså en både kendt og brugt maler. Alligevel kan det lyde anmassende, at han præsenterer sit eget arbejde som godt gjort. Men han har som en god middelalderkunstner ment, at han var en af dem, som Gud havde begavet med evnen til at udtrykke ord i billeder og som kunne bruge dette talent til at give tilværelsens sande, men usynlige værdier en synlig form. Dermed kunne han bidrage til at flest muligt fik forståelse for disse værdier og blev frelst. Som menneske kunne han selvfølgelig aldrig gengive Guds virke som det virkelig var. Hans billeder var og blev en afglans. Men han gjorde sit bedste, for Gud og på hele menighedens vegne, og det var dét som han ville udtrykke med sin bemærkning om at have gjort sit arbejde godt. Hans indskrift var en form for til-og-fra-kort på den gave til Gud, som menigheden havde betalt ham for at udføre.

Morten Malers kalkmalerier i *Gerlev* kirke viser Jesu lidelseshistorie og Dommedag. Historien begynder med det billede, som Morten har forsynet med sin signatur, nemlig skildringen af Den sidste Nadver i skibets første fags østkappe. Nadverbordet er dækket med blandt andet vin og to af middelalderens typiske brødtyper: skonroggerne, der var bagt af 'den skønne rug', og de rombeformede hvedebrød, veggerne. Jesus, der kendes på korset i glorien, sidder midt iblandt sine disciple på bordets ene langside, med Johannes, den discipel, der elskede ham højest, næsten liggende på sit skød. I kappen mod syd følger Jesu bøn i Getsemane Have og hans Tilfangetagelse. En af de sovende disciple i Getsemane-scenen er malet i en slags forkortet perspektiv. Det er ganske morsomt, fordi brugen af perspektiv var helt ny på Morten Malers tid, og fordi der ellers stort set aldrig bruges perspektiv i kalkmalerier. Kalkmalede fremstillinger følger overfladen frem for at prøve at skabe en dybde – som på en hvælving let kunne opfattes som et hul. Det fortælles om Jesu Tilfangetagelse, at hans discipel Peter prøvede at forsvare sin lærer og huggede et øre af en af de soldater, der greb fat i Jesus. Men Jesus satte straks øret på plads, og han ses derfor typisk i denne scene - også i *Gerlev* - med en hånd om øret på en af soldaterne.

Billederne mod vest og nord i skibets første kappe viser hvordan den tilfangetagne Jesus føres frem for kong Herodes, hvordan han piskes og hånligt forsynes med en tornekrone, som bødlerne ikke selv vil stikke sig på, og som de derfor presser ned over hans hoved med en tung gren. Endelig slæber Jesus sit kors mod Golgatha, og så springer fortællingen til hans Korsfæstelse, der er malet mod øst i skibets andet og sidste fag. Skønt billedsuiten både i første og andet fag begynder i øst, er det kun i første fag, at den fortsætter uret rundt. I andet fag går fortællingen først ført mod uret, til nordkappen, hvor der er tre scener. Mod øst tages Jesu døde krop ned fra korset, i midten ses en såkaldt Piéta; den sorgfulde Maria, der sidder med sin døde søn på skødet, og mod

vest lægges den korsfæstede i graven. Men derpå ses i sydkappen, hvordan Jesus stod op fra graven – og hvordan han drog ned i dødsrigets forgård for at hente de mennesker, der havde levet før ham og som skulle i Paradis, men som blot ikke kunne komme derop før Jesus, der ifølge myten skulle være det første menneske i himlen efter Adam og Eva. Djævelen til højre i helvedesgabet antyder, at Morten Maler har været en ganske positiv person. Han havde i al fald rædsomt svært ved at male rigtig onde djævle.

Beretningen om Jesu liv slutter i fagets vestkappe. Billedet her viser Himmelfarten. Der er ingen tvivl om, at Jesus lige har stået på jorden, for han har efterladt sig et par ordentlige fodaftryk. Nu svæver han i skyerne og vil i næste nu være ude af syne. Men Morten Maler har tydeligvis tænkt videre og ladet dette billede, det sidste, der ses på vejen ud af kirken, rumme en antydning af, at når Jesus atter kommer ned, er det som dommer over menneskenes dårskab på den yderste dag. Skønt de eneste tilskuere til Jesu himmelfart historisk set var Maria og disciplene, er skaren på scenen i *Gerlev* nemlig sammensat af folk i alle aldre og af alle stænder, sådan som det normalt ses på billeder af Dommedag. Og en indskrift midt i billedet angiver menneskehedens typiske bøn på dommens dag, ”Marie help”, Maria, hjælp (os)! Med dette budskab om dommedagens komme er der med Himmelfartsfremstillingen som afslutningen på beretningen om Jesu liv sat fokus på betydningen af at leve et ordentlig liv – og der er samtidig indlagt et element af evighed i kirkens samlede udsmykning. Billederne i koret viser nemlig selve Dommedagen, med døde, der står op for at komme til doms, sjæle, der vejes og i øst selve Dommeren, den genkomne Kristus, begyndelsen og enden.

I *Lundforlund* kirke er apsiden omkring 1300 blevet udsmykket med det typisk romanske apsismotiv: Gud i sin majestæt omgivet af de fire evangelistsymboler og flankeret af to stående helgenfigurer, sikkert Peter og Paulus som repræsentanter for henholdsvis Kirkens og den verdslige magt. Men dette billede var ved sin fremkomst i 1918 så fragmentarisk, at det måtte tildækkes. To år efter blev hele kirken dekoreret med malerier i oldkristen stil. Disse er sidenhen ligeledes tildækkede.

Af de kalkmalerier, der har været i *Slotsbjergby*, er nu kun bevaret en lille og utydelig del længst mod øst på den romanske nordvæg. Denne rest består af en bort samt tre personer med glorie og de katolske gejstliges kronragede isse, den såkaldte tonsur. Disse skikkelser står med oprakte hænder.

I *Sludstrup* er den bevarede kalkmaleriudsmykning på samme måde som i *Gerlev* udført umiddelbart efter hvælvslagningen. Men både *Sludstrup* kirkes hvælvninger og deres

dekoration er lidt yngre end *Gerlevs*. Meget kunne endog tyde på, at den maler, der har stået for kalkmalerierne i *Sludstrup*, er udgået fra Morten Malers værksted. Hans stil minder således så meget om Morten Malers, at der må være tale om andet og mere end rent tidsbundne ligheder. Mesteren fra *Sludstrup* har i øvrigt også holdt sig til Sjælland. En af de kirker, hvor han har virket, og hvor hans udsmykning først blev fundet, har givet ham arbejdsbetegnelsen 'Kongstedmesteren'. I erkendelse af, at næppe nogen kalkmaler har arbejdet helt alene, er denne betegnelse i de senere år ændret til 'Kongstedmesterens værksted'.

Til den kalkmalede udsmykning i *Sludstrup* hører flere rankedekorationer samt i alt tre figurgrupper. I hver af korets hvælvkapper ses en stor engel med udbredte vinger og et skriftbånd i hænderne. På disse bånd læses navnene på de fire evangelister. På korets nordvæg er bevaret det øverste af tre stående helgenskikkelser, hvoraf den ene er kronet og den anden bærer bispehue, mens den sidste har tonsur. Endelig er der på skibets vestvæg malet en Dommedagsfremstilling med den dømmende Kristus omgivet af en mandelformet glorie, en 'mandorla', med sårene efter Korsfæstelsen blottede og med de håndgribelige udtryk for sin forestående gerning, et Straffens Sværd og en Nådens Lilje, udgående fra mundvigene. Til siderne knæler Maria og Johannes Døberen i bøn for menneskene, mens basunblæsende engle kalder de døde til dom. I hjørnerne venter henholdsvis Himmelens borg og Helvede.

Inventar

Alle fire kirker rummer inventar fra forskellige perioder. Kirkerne er i det følgende beskrevet en ad gangen under de fælles overskrifter alterudsmykning, prædikestol, døbefont og andet inventar.

Alterudsmykninger

I *Gerlev* står endnu det oprindelige, murede alterbord, og det har oven i købet bevaret sin såkaldte helgengrav: en fordybning i overfladen, udfyldt med en blyæske med relikvier, dvs. rester fra eller af helgener, og dækket med en plade af en kostbar stensort. Disse relikvier var selve kirkens hjerte og forudsætningen for at den nyopførte bygning kunne indvies som et Guds hus. Det blev allerede i 500-tallet pointeret, at et alterbord skulle være af sten og urokkeligt, og i de sjællandske og skånske kirkelove fra omkring 1170 forklares, at hvis et alterbord blev ødelagt og helgenraven forstyrret, skulle der nedlægges nye relikvier, hvorpå kirken skulle genindvies.

Gerlev kirkes alterbord er dækket af en malet alterbordsforside fra 1589. Dens midtbillede, som omgives af en bort af skabelonmalede felter, forestiller Jesus, der i Getsemane

have knælende bedende om at få frataget den sin bitre kalk, der venter ham. Kalken står helt bogstaveligt klar, disciplene sover omkring ham og i baggrunden ses Judas i spidsen for de soldater, der straks efter skulle gribe ham. Forræderen har stadig pengene for sit salg af Jesus i hånden.

Den tavle, der står på dette bord, er et fornemt billedskærerarbejde udført i 1667, i den dejagtige, næsten levende stil, der kaldes bruskarok. Da denne tavle blev til, var kunstnerne ikke længere anonyme. En latinsk indskrift i tavlens fodstykke oplyser, at værket er udført den treenige Gud til ære og *Gerlev* kirke til prydelse, at hr. Mads Sørensen Lemvig fra Jylland var kirkens præst, og at den kunstfærdige Lorentz Jørgensen var tavlens skaber. Billedskæreren Lorentz Jørgensen var formentlig uddannet i Nordslesvig, men knyttede sig i 1640'ernes første del til lensmand Christoffer Urne på Langeland og fulgte med, da Urne i 1645 blev lensmand på Dragsholm. I de følgende årtier kappedes Lorentz Jørgensen med Abel Schrøder den yngre i Næstved om at levere det prægtigste inventar til de sjællandske kirker. Abel Schrøder var den mest eksperimenterende. Men Lorentz Jørgensen forstod til fulde at passe sit engagement valgte skema til efter de aktuelle forhold. Hans tavler er lige imponerende, hvad enten de som altertavlen i Helsingør domkirke har nitten relieffer - eller som tavlen i *Gerlev* kirke kun to. På den sidstnævnte tavle viser det største relief, i hovedfeltet, Nadveren. Her er relieffet så dybt, at fladen er blevet til et regulært rum, hvorpå scenen udspilles. I topfeltet ses Korsfæstelsen og øverst på tavlen den opstandne Kristus på verdenskuglen. Til siderne står de fire evangelister med deres tegn.

I *Lundforlund* er det murede alterbord ligeledes oprindeligt. Det har været dækket af en malet alterbordsforside fra omkring 1550, men den er nu på Nationalmuseet. Det samme gælder kirkens først kendte altertavle fra omkring 1600. En senere altertavle, et maleri af Anker Lund fra 1884, "Lader de små børn komme til mig", er ophængt på skibets vestvæg. Som alterprydelse tjener nu et forgyldt jernkors.

I *Slotsbjergby* er alterbordet af træ og beklædt med et panel, der er udført omkring 1550 og udformet med tre lodrette fyldinger, hvoraf den midterste rummer et maleri af Treenigheden i form af den tronende Gudfader med den korsfæstede søn og den svævende Helligåndsdue. I fyldingerne til siderne ses de fire evangelisters symboler og navne i runde medaljoner. Altertavlen er fra 1742 og et fornemt arbejde i portalfacon med Guds navn i stråleglans på toppen. Dens maleri, af englenerne, der lovsynger det nyfødte Jesusbarn, er udført af Christian Peiter Getreuer, det nok mest berømte medlem af en aktiv malerslægt fra Odense. C.P. Getreuer, der levede 1710-80, virkede dog hovedsagelig som kunstner i sine unge år. Så gik han over til en mere håndværksmæssig virksomhed med malerarbejde i blandt andet Prinsens Palæ i København, det

nuværende Nationalmuseum, Hofteatret og Fredensborg. Dette gjorde ham til en overordentlig holden mand. I *Slotsbjergby* blev der først råd til at staffere tavlens rammeværk i 1745, tre år efter dens anskaffelse. Af denne staffering er bevaret de kronede spejlmonogrammer for den regerende konge, Christian VI, og hans dronning Sophie Magdalene.

Sludstrup kirke har et oprindeligt, muret alterbord. Altertavlen er ifølge en oplysning fra 1740 udført i 1626, men må efter sin stil snarest henføres til nogenlunde samme tid som tavlen i *Gerlev*. Dens felter rummer dog ikke relieffer, men malerier; i storfeltet et billede af Maria Magdalene ved korsets fod og i de to topfelter kronede spejlmonogrammer tilføjet i 1741; de er ligesom monogrammerne på tavlen i *Slotsbjergby* for Christian VI og dronning Sophie Magdalene. Til *Sludstrup* kirkes alterudsmykning hører også korbuekrucifiksgruppen fra 1400-tallets sidste fjerdedel. Den blev fjernet fra sin oprindelige plads i korbuen i 1852 og blev 45 år efter genfundet ”i Stumper og Stykker paa Loftet af det søndre Vaabenhus” af maleren Jacob Kornerup, der da var i gang med at restaurere de nyfundne kalkmalerier. Efter at være sat i stand blev hele gruppen, krucifikset og de to knap så velskårne sidefigurer af Maria og Johannes, ophængt på korets nordvæg. Men små hundrede år efter, i 1984, blev den atter sat i stand og efterfølgende anbragt på sin gamle plads i korbuen.

Prædikestole

Gerlev kirkes prædikestol er et fortrinligt arbejde i senrenæssance fra 1600-tallets anden fjerdedel. I dens fire storfelter står evangelistfigurer i muslingeskalsafdækkede niches, mens hjørnerne prydes af såkaldte hermer, dvs. figurer, der fra navlen og nedefter er formet som rigt udsmykkede søjleskafter. Den midterste af disse hermer er Kristus med verdenskuglen, de øvrige fire disciplene Johannes den yngre, Philip, Bartolomæus og Thomas.

I *Lundforlund* er prædikestolen fra omkring 1630 stærkt ændret i nyere tid. I de to felter på dens dørløj er der relieffigurer af henholdsvis Peter og Johannes, mens tre af de fire felter på selve stolen rummer figurer af Mattæus, Kristus og Markus. Det sidste felt, ind mod væggen, er tomt. Ved en restaurering i 1921 blev de oprindelige farver fra 1635 genskabt. Fra en nu forsvundet lydhimmel er bevaret tre engle med lidelsesredskaber, et topstykke med to havfruer og en herme. Disse dele er placeret i den nyere degnestol.

I *Slotsbjergby* er prædikestolen med den samtidige himmel anskaffet to år efter altertavlen og stafferet samtidig med denne, i 1745.

Sludstrup kirkes prædikestol fra omkring 1590 udmærker sig ved at have været bygget som en såkaldt lektorieprædikestol, dvs. som en stol placeret på et pulpitur tværs over korbuen. Denne type stol givet et godt indtryk af prædikestolens oprindelige betydning. Med reformationen blev der sat en stopper for, at syndsforladelser kunne købes. Ifølge Luther var der i middelalderkirken indskudt alt for mange led mellem menneskene og Gud. Menneskenes bønner blev udelukkende rettet til helgenerne, og skønt det var meningen, at helgenerne kunne bringe bønnerne videre, var der en tilbøjelighed til at helgenerne kom til at stå stærkere i folks bevidsthed end Gud. Derfor var det nødvendigt at vende tilbage til det egentlige, at åbne sig for Guds ord og tro. Derfor måtte Guds ord forkyndes, og så kom prædikestolene ind i kirkerne og blev helst placeret så centralt som muligt og så det, der blev talt herfra, kunne høres af alle. Ud fra denne tankegang var korbuen det naturlige sted for en prædikestol. Men det viste sig hurtigt, at kun de færreste kirker havde en korbue af den fornødne højde. De fleste steder var lektorieprædikestolene så forstyrrende og så upraktiske at komme under, op på eller hen til, at de ligesom i *Sludstrup* blev ombygget og flyttet til skibets sydøsthjørne. I *Sludstrup* var flytningen i 1708 begrundet med, at stolen betog ”Sangens Lyd samt Synet til Alteret”. Stolen er udsmykket med malerier af Kristus og tre apostle. Yderligere fire apostle ses på det øverste stolepanel i nord.

Døbefonte

Gerlev kirkes font er af granit og uden anden udsmykning end et par vulster langs henholdsvis over- og underkant. Et afløbshul vidner om, at fonten oprindeligt stod fyldt med vand året rundt – og vel at mærke det samme vand fra det blev indviet i påsken det ene år til det atter blev tømt ud i påsken det næste. Først efter reformationen blev det almindeligt at fylde vandet i et fad frem for i fonten.

Lundforlund kirkes døbefont, der ligeledes er af granit, har kumme prydet med en udhugget arkade og en kraftig, tovsnoet vulst ved overgangen til foden, der nu næsten er skjult i gulvet. Fonten er smukt placeret i koret lige foran alteret.

I *Slotsbjergby* er fonten også udført i granit og opbygget som fonten i *Lundforlund* med en tovsnoet vulst ved overgangen til foden. En arkade på kummen er dog i dette tilfælde vendt med buerne nedefter.

Sludstrup kirke har hele to fonte. Den ældste er en døbefont svarende til fontene i *Lundforlund* og *Slotsbjergby*, men uden arkader. Den har måske fra første færd haft en uopdaget revne, for der er på et meget tidligt tidspunkt gået en stor del af den ene side. For at den fortsat kunne bruges, blev den derefter muret ind i væggen i det søndre våbenhus. Omkring 1900 er den

overflyttet til tårnrummet, hvor den står frit. Måske er det på dette tidspunkt, at kirkens anden døbefont kom i brug. Det er en meget stor, ret primitivt udført kumme, som i 1998 er blevet væsentligt forskønnet med et tilpasset dåbsfad udført af ciselør Violette Bürki og sølv- og kobbersmed Ebbe Bobjerg.

Andet inventar

Gerlev kirkes orgel er bygget af Marcussen & Søn i Åbenrå i 1944. Anden verdenskrig har sat sit præg på dets materialer, idet de store piber i orgelhusene til siderne er af zink fremfor det sædvanlige, en del dyrere, tin. Men materialemangelen har ikke påvirket den gode håndværksmæssige udførelse, der i høj grad er grunden til, at orglet fortsat fungerer til alles fulde tilfredshed.

Kirken har to klokker, hvoraf den ene er middelalderlig; den er støbt i 1522 af en Laures Hansen, som muligvis var bosiddende i Slagelse. Den anden klokke er støbt af M.C. Trochell i København i 1765.

I *Lundforlund* har det oprindelige korbuekrucifiks fra omkring 1500 i perioden 1920-2004 tjent som alterprydelse, men hænger nu på korets nordvæg. Det er et smukt arbejde med et korstræ med stiliserede blade langs kanten og cirkelfelter med evangelistsymboler for enderne. Mellem kor og sakristi er der bevaret en dørfløj fra omkring 1500 med øverst en stor, rosetudfyldt cirkel som et gotisk rosevindue og herunder felter med såkaldt gotisk foldeværk.

Lundforlund kirkes orgel er et spændende værk. Det er efter alt at dømme bygget af Frederik Hoffman Ramus omkring 1840, idet det i høj grad ligner det orgel, som Ramus i 1841 leverede til Det kongelige Teater og som nu står i Vodder kirke i Sønderjylland. Lige så lidt som dette værk er orglet i *Lundforlund* dog udført med henblik på en kirke. Det har derimod sandsynligvis været beregnet til privat brug. Det har egnet sig fortræffeligt til at sikre en musikledsagelse ved selskabeligheder. Da det ikke er særlig stort, har det endog kunnet flyttes. Men dets historie fortaber sig i uvisheden. Det vides kun, at det i 1903 kom til Oppe-Sundby kirke i Nordsjælland, hvorfra det i 1982 blev flyttet til *Lundforlund*.

Den ene af *Lundforlund* kirkes klokker er støbt af en af middelalderens bedst kendte klokkestøbere, Oluf Kegge, i 1491. I dens indskrift, som står med gotiske minuskler, er indføjet et relief af den såkaldte S. Hjælper; en helgen, der er opstået som en fejlagtig fortolkning af et krucifiks i Nustrup kirke i Sønderjylland, hvor den korsfæstede er iført en fodlang kjortel frem for det sædvanlige lændeklæde, og hvor han derfor ikke ligner Kristus, men en helt ukendt 'hjælper'.

Det relief af denne helgen, der sidder på klokken i *Lundforlund*, er sikkert et aftryk af et pilgrimstegn, som er erhvervet ved en valfart til Nustrup og som er kommet med på klokken, fordi dens giver(e) har ønsket at overføre tegnets kraft hertil. Den anden af *Lundforlund* kirkes klokker er støbt af I.C. & H.C. Gamst i 1827. Men der har eksisteret mindst to andre klokker. I 1755 kunne sognepræsten berette om en klokke fra 1552 og en, der ifølge sin indskrift var omstøbt i 1665, til Guds ære og *Lundforlund* menigheds nytte og da Frederik III var konge i Danmark og hr. Mads Severinsen Lemvig præst i *Lundforlund*.

I *Slotsbjergby* blev knæfaldet bekostet på et ret tidligt tidspunkt, nemlig i 1658. Men det havde en trist årsag. På den rest af det oprindelige knæfalds trinbræt, som nu er ophængt i våbenhuset, kan det nemlig læses, at den Christen Christensen Brøgger, som gav stykket til kirken, både gjorde det til Guds ære og kirkens prydelser og for at mindes sit fireårige barn, der var druknet i gadekæret.

Slotsbjergby kirke har endvidere bevaret et krucifiks af samme type som alterkorset i *Lundforlund* og fra nogenlunde samme tidspunkt, omkring 1500. Kirkens stolestader er udført i 1600-tallets anden fjerdedel, men rummer rester af stole helt tilbage til 1575. Et kirkeskib udformet som en tomasters skonnertbrig blev skænket til kirken i 1925, men blev i 1980 overdraget til Sorø Museum. Den kristne kirke blev ofte sammenlignet med et skib, der bar de troende sikkert over menneskelivets vover. Derfor blev et kirkeskib et yndet udtryk for et menneskes taknemmelighed over for Kirken. Særlig mange kirkeskibe er skænket af søfarende, der mirakuløst er blevet frelst fra farer på havet.

Slotsbjergby kirkes næsten skulpturelt udformede orgel er bygget af Frederiksborg Orgelbyggeri i samarbejde med arkitekt Preben Thorsen i 1980-81. Da det af hensyn til lyset fra skibets vestvindue ikke, som vanligt, er placeret i kirkens vestende, men lige inden for indgangsdøren, er facadepiberne ikke udført af tin, da dette er ret følsomt over for træk, men af ahorntræ.

Slotsbjergby kirke har ligesom de øvrige kirker to klokker. Den ældste er støbt af mesteren for landets største middelalderlige klokke, en klokke fra 1511 i Roskilde Domkirke, nemlig Johannes Fastenowe. *Slotsbjergby* kirkes klokke er fra 1516 og forsynet med en meget lang indskrift, hvori den oplyser, at den hedder Oliva, priser Jesus og anråber Maria, Anna, Johannes Døbereren og Johannes Evangelisten, de Hellige tre Konger samt kirkens skytshelgener, S. Laurentius og S. Vincents. De sidste to er afbildet i helfigur på klokkelegemet. Den yngste af *Slotsbjergby* kirkes klokker er støbt af I.C. & H.C. Gamst i 1831. Men kirken har haft mindst én klokke mere. I

årene op mod reformationen var den danske konge økonomisk trængt og manglede blandt andet malm til kanoner. Derfor fik de danske kirker i 1528 ordre til at bidrage til den slunkne kasse ved at afgive klokker. Hvis kirken havde to klokker, skulle den aflevere den største, og hvis den havde tre, skulle den af med både den største og den mindste. Den eneste mulighed for at slippe var at erstatte en given klokke med halvanden gang dens vægt i kobber. Men dette skete ikke i *Slotsbjergby*. Denne kirke er nemlig med på listen over de kirker, der i 1528 afleverede en af deres klokker.

Sludstrup kirke har bevaret en yndefuld, træskåren figur af Maria med barnet fra omkring 1475. Den stammer fra et nu forsvundet middelalderligt alterskab, som sandsynligvis har stået på sidealteret i skibets nordøsthjørne. Kirkens stolestader er fra 1998, men udført som tro kopier af et totalt nedbrudt sæt fra 1700-tallets slutning. Gavludsmykningerne fra dette sæt er genbrugt på det nye.

En jernbeslået pengeblok, der nu er anbragt i skibets vestfag på en af nordsidens stolegavle, er fæstnet til en stok med karvsnitrosetter i gotisk stil. Der er helt givet tale om en middelalderlig blok og dermed måske om en blok udført til at stå i forlængelse af korbuekrucifiksets korstræ. Det var et oplagt offersted for menigheden, der på dette tidspunkt aldrig kom længere frem i kirken end til korbuen. Ikke mindst i det nordvestsjællandske område er der således fundet flere pengeblokke med en klar forbindelse til korbuekrucifiksets stamme.

Sludstrup kirkes to klokker er støbt i henholdsvis 1561 og 1668.

Gravminder

I *Lundforlund* kirkes nordkapel står en stor gravsten over sognepræst i *Lundforlund* og *Gerlev* kirker fra 1645 til 1687, Mads Severinsen Lemvig, samt hans hustru Susanna Friderichsdatter. Lemvig, der blandt meget andet bidrog til anskaffelsen af en nu forsvundet klokke i *Lundforlund* og af den fornemme altertavle i *Gerlev*, blev født i 1614 og ordineret i januar 1645. Herefter virkede han i *Lundforlund* og *Gerlev* til sin død. Hans forgænger i embedet, Anders Bjørnsen, havde ved sin død efterladt sig en enke og tre børn. Det var før livsforsikringerne og enkepensionernes tid, og Lemvig var en af de talrige præster, der i stedet for at påtage sig forsørgelsen af forgængerens enke simpelthen overtog hende. I mange tilfælde gav dette system anledning til nogle ganske store aldersforskydninger, men Lemvig var heldig, idet Anders Bjørnsens enke kun var 21 år gammel eller ni år yngre end Lemvig selv. Ægteskabet blev da også så lykkeligt, at det resulterede i endnu elleve børn. Dette fremgår af indskriften på stenen, der er en figursten med helfigursportrætter af de afdøde stående på hver sin side af et krucifiks med en mægtig lang stamme, som tilsyneladende

udgår fra et kranium. Denne kobling skyldes en legende om, at Gud lod sig påvirke af Adam og Evas anger over at have syndet og at han derfor lod deres yngste søn, Seth, få et frø fra Paradisets have, som han kunne lægge i sin døde faders mund ved dennes begravelse. Frøet spirede, og fra Adams mund udgik således et mægtigt træ, der op igennem historien blev brugt til Noahs ark, til Salomons tempel osv., for til sidst at blive til det kors, hvorpå Jesus blev korsfæstet. Dette var endnu et billede på, at Jesu komme var en direkte konsekvens af Adam og Evas synd og at han blev den omvendte Adam for så vidt som han vendte det onde, de havde gjort, til godt.

I *Lundforlund* kirkes tårnrum står endvidere en enkelt udformet gravsten over sognepræst i *Lundforlund* og *Gerlev* fra 1720 til 1758 og provst i Slagelse fra 1738, Iwar Böslund (1682-1758), og dennes hustru Charlotta Amalie Borthig (1688-1751).

I *Sludstrup* kirkes sakristi findes en middelalderlig, muret grav, sandsynligvis fra 1200-årene, som i 1925 blev fundet under gulvet i skibets østfag. Den oprindelig placering af denne grav vidner om, at den døde har været en højtstående person, og det kunne være fristende at se en forbindelse mellem det indicium for en stormands tilstedeværelse i sognet, som ligger i, at kirken har haft et romansk vesttårn – og den fornemme grav. Det har altid været det mest eftertragtede at blive begravet inde i kirken, og i løbet af 16-1700-årene gik der så stor inflation i kirkebegravelserne, at kirkegårdene blev reduceret til et sted, hvor kun fattigfolk lod sig begrave. I 1805 blev begravelser i kirkerne forbudt, og kirkegårdene genvandt deres status som gravplads for både fattig og rig. Men historien har også på dette punkt sat sig sine spor. Kirkerne er fortsat fyldt med både murede begravelser og begravelser i jord, og de er således ofte arkæologiske skatkamre.

Et monument på kirkegårdens fællesgrav er udført af stenhugger Gert Maclean efter tegning af arkitekt Bjarne Bach Pedersen, søn af kirkens mangeårige værge. Monumentet er udført i bornholmsk granit og rummer et kors, der står lodret, solidt fæstnet i den hældende sten.

Slutning

De fire kirker syd for Slagelse er gode eksempler på 'julekortskirken': den typiske danske landsbykirke med de hvidkalkede mure og de kamtakke gavle, som den i virkeligheden først og fremmest findes på Sjælland. *Sludstrup* kirke blev i 1950'erne endog brugt i Carl Th. Dreyers film "Den danske landsbykirke". De er også gode eksempler på, hvordan en og samme bygning kan tilpasse sig en århundredlang udvikling af rammerne for sin brug. De var kirker på dronning Dagmars tid og da Valdemar Atterdag indledte genrejsningen af det pantsatte Danmark. De var kirker i unionstiden, i reformationsårene, under svenskekrigene, i oplysnings- og guldaldertiden og

mens den moderne tid vandt frem. Til tre af de fire kirker – *Gerlev*, *Slotsbjergby* og *Sludstrup* - har der hørt hellige kilder, og med et sideblik til hvad der er sket i disse steders levetid, er det ret interessant, at i al fald de to af disse tre kilder endnu i begyndelsen af det tyvende århundrede blev brugt - efter deres oprindelige formål.